

PUL MABLAG‘LARI BILAN HISOBLASHUVLAR VA KREDIT MUOMALALARINING HISOBI

Ibrohimjonov Muhammadibrohimjon

Andijon mashinasozlik instituti

Buxgalteriya hisobi va

auditi yo‘nalishi 4-kurs talabasi

Hammuallif

Xolmuminov Diyorbek

"MEI" Milliy tadqiqot universiteti federal

davlat byudjeti oliy ta'lim

muassasasining Toshkent shahridagi filiali

Menejment yo‘nalishi 4-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqola “Pul mablag‘lari bilan hisoblashuvlar va kredit muomalalarining hisobi” mavzusiga bag‘ishlangan bo‘lib, moliyaviy hisobotlarni tayyorlashda va boshqarishda pul mablag‘larining ahamiyatini tahlil qiladi. Maqolada pul mablag‘larining kelib chiqishi, ularning kompaniya faoliyatidagi roli, shuningdek, hisoblashuvlar va kredit muomalalarini boshqarishning asosiy prinsiplari ko‘rib chiqiladi. Maqola, birinchidan, pul mablag‘larining turli xil manbalarini va ularning hisobga olinishi usullarini batafsil yoritadi. Ikkinchidan, kredit muomalalari, jumladan, kredit olish jarayoni, foiz stavkalari va to‘lov shartlari haqida ma‘lumot beradi.

Kalit so‘zlar: pul, qog‘oz pullar, elektron pullar, kriptovalyutalar, kredit, sarmoya, aktivlar, investitsiyalar

Kirish. Pul - iqtisodiy faoliyatda muhim rol o‘ynaydigan vosita bo‘lib, u almashinuvni osonlashtirish va qiymatni saqlash uchun xizmat qiladi. Pulning asosiy vazifalari uchta asosiy funktsiyani o‘z ichiga oladi: hisoblash birligi, almashuv vositasi va qiymat saqlovchi [1]. Ushbu funktsiyalar pulning iqtisodiy tizimdagi ahamiyatini belgilaydi. Birinchi navbatda, pul hisoblash birligi sifatida ishlatiladi. Bu degani, pul yordamida turli xil mahsulotlar va xizmatlarning qiymatini o‘lchash mumkin. Misol uchun, bir kilogramm olma

1000 so‘m, bir litr sut esa 1500 so‘m deb belgilangan bo‘lishi mumkin. Pulning bu funksiyasi iqtisodiyotda narxlarni belgilash va iqtisodiy qarorlar qabul qilish jarayonini soddalashtiradi. Shuningdek, pul hisob-kitoblarni amalga oshirishda qulaylik yaratadi. Ikkinchi funktsiya - almashuv vositasi. Pul odamlar o‘rtasidagi savdo-sotiq jarayonini osonlashtiradi. Agar pul bo‘lmagan taqdirda, to‘g‘ridan-to‘g‘ri almashuv (barter) usuli orqali savdo qilishga to‘g‘ri kelardi, bu esa ko‘plab muammolarni keltirib chiqarardi. Masalan, agar sizning qo‘lingizda baliq bo‘lsa va siz non olishni xohlasangiz, sizga non yetkazib beruvchi odam baliqni xohlashi kerak bo‘ladi. Pul esa bunday murakkabliklarni bartaraf etib, savdo jarayonini soddalashtiradi. Uchinchi funktsiya - qiymat saqlovchi sifatida pul. Pul vaqt o‘tishi bilan qiymatini saqlash imkonini beradi. Odamlar pulni yig‘ish orqali kelajakda xarid qilish uchun zarur bo‘lgan mablag‘larni saqlab qo‘yishlari mumkin. Bu funktsiyaning ahamiyati shundaki, odamlar o‘z daromadlarini hozirgi vaqtda sarflamasdan, kelajakda foydalanish uchun saqlash imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Pulning turli shakllari mavjud. Tarixan, pul sifatida ko‘plab narsalar ishlatilgan: qimmatbaho metallardan (masalan, oltin va kumush), qog‘oz pullardan tortib, elektron pulgacha. Hozirgi kunda ko‘plab mamlakatlarda markaziy banklar tomonidan chiqariladigan qog‘oz pullar va tangalar keng tarqalgan. Shuningdek, raqamli texnologiyalar rivojlanishi bilan kriptovalyutalar kabi yangi pul shakllari paydo bo‘ldi. Pulning iqtisodiyotdagi roli nafaqat savdo-sotiq jarayonini osonlashtirishda, balki iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashda ham muhimdir [2]. Markaziy banklar pul massasi va inflyatsiyani boshqarish orqali iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantirish yoki to‘xtatish imkoniyatiga ega. Shuning uchun pulning sifatli boshqarilishi mamlakat iqtisodiyotining barqarorligi uchun juda muhimdir. Pul mablag‘larining kelib chiqishi, asosan, quyidagi asosiy manbalarga bo‘linadi:

➤ Ishlab chiqarish faoliyati - tashkilotlar o‘z mahsulotlarini yoki xizmatlarini sotish orqali daromad olishadi. Bu daromadlar pul mablag‘larining asosiy manbai hisoblanadi.

- Kredit va qarzlaras - tashkilotlar banklardan yoki boshqa moliya institutlaridan kredit olishlari mumkin. Bu mablag'lar tashkilotning faoliyatini kengaytirish yoki qisqa muddatli moliyaviy ehtiyojlarini qondirish uchun ishlatiladi.
- Sarmoyalar - tashkilotlar o'z faoliyatini rivojlantirish uchun investorlar tomonidan kiritilgan sarmoya orqali pul mablag'lari olishi mumkin. Bu sarmoyalar aksiyalar yoki boshqa moliyaviy instrumentlar shaklida bo'lishi mumkin.
- Davlat yordam va grantlar - ba'zi tashkilotlar davlat yoki xalqaro tashkilotlardan grantlar va yordam olishlari mumkin. Bu mablag'lar ko'pincha ma'lum loyihalarni amalga oshirish uchun ajratiladi.
- Mulk va aktivlardan olingan daromad - tashkilotlar o'z mulkidan (masalan, ko'chmas mulk, uskunalar) yoki boshqa aktivlardan (masalan, investitsiyalar) olingan daromadlar orqali ham pul mablag'larini to'playdilar.
- O'z-o'zini moliyalashtirish - tashkilotlar o'z ichki resurslarini, ya'ni oldingi yil daromadlarini qayta investitsiya qilish orqali ham pul mablag'lari to'plashi mumkin.

Ushbu manbalar pul mablag'larining kelib chiqishini belgilaydi va tashkilotlarning moliyaviy holatini shakllantiradi. Har bir manba o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, tashkilotning strategik rejalari va maqsadlariga qarab tanlanadi [3]. Pul mablag'larining kompaniya faoliyatidagi roli sifatida quyidagilarni ko'rishimiz mumkin:

Ishlab chiqarishni moliyalashtirish. Kompaniya faoliyati uchun zarur bo'lgan resurslarni (xom ashyo, ish haqi, xizmatlar) sotib olishda pul mablag'lari muhim ahamiyatga ega. Ular ishlab chiqarish jarayonini davom ettirish va mahsulotlarni bozorga chiqarish uchun zarur.

Operatsion xarajatlarni qoplash. Kompaniya har oyda oylik to'lovlar (ijara, kommunal xizmatlar, maosh va boshqalar) kabi operatsion xarajatlarni qoplash uchun pul mablag'lariga muhtoj. Ularning to'g'ri boshqarilishi kompaniyaning moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi.

Investitsiyalarni amalga oshirish. Pul mablag'lari kompaniyaning o'sishi va rivojlanishi uchun investitsiya qilish imkonini beradi. Bu yangi texnologiyalarni joriy etish, yangi mahsulotlar ishlab chiqarish yoki yangi bozorlarni egallash uchun zarur.

Мотивавий барқарорлик. Компаниянинг пул оқимларини самарали бoшқарishi унинг мотивавий барқарорлигини оshиради. Мотива оқимларини yaxshilash орқали компания кредит оlish имкониятини оshиради ва инвесторларнинг ишончини қозонади.

Hisoblashuvlar va kredit muomalalarini boshqarishning asosiy prinsiplari quyidagilardan iboratdir.

Пул оқимларини monitoring qilish. Компания пул оқимларини доимий ravishda kuzatishi va tahlil qilishi kerak. Bu kelajakdagi xarajatlarni rejalashtirish va daromadlarni prognoz qilish uchun muhimdir.

Мотивавий rejalashtirish. Компания о'z мотивавий rejasini tayyorlashi va uni amalga oshirishi kerak. Bu reja kelajakdagi xarajatlarni, daromadlar, investitsiyalar va boshqa мотивавий operatsiyalarni о'z ichiga olishi lozim.

Кредит siyosati. Компания кредит оlish va berish siyosatini aniqlashi kerak. Bu, о'z navbatida, risklarni boshqarish va мотивавий барқарорликни ta'minlashga yordam beradi.

Risklarni boshqarish. Мотивавий risklarni (masalan, inflyatsiya, foiz stavkalari о'zgarishi, kredit qobiliyati) baholash va boshqarish kompaniyaning barqarorligini ta'minlashda muhimdir. Risklarni minimallashtirish uchun diversifikatsiya, sug'urta va boshqa strategiyalar qo'llanilishi mumkin.

Hisob-kitob tizimi. Kompaniyada hisob-kitob tizimi samarali bo'lishi kerak. Bu tizim operatsion xarajatlarni, daromadlar va kredit muomalalarini aniq hisoblash imkonini beradi.

Ochiq va shaffof moliya hisobotlari. Компания moliya hisobotlarini ochiq va shaffof tarzda taqdim etishi kerak. Bu investorlar, kreditorlar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun ishonch hosil qiladi.

Пул mablag'lari kompaniya faoliyatining ajralmas qismi bo'lib, ularning to'g'ri boshqarilishi kompaniyaning muvaffaqiyatiga katta ta'sir ko'rsatadi. Hisoblashuvlar va kredit muomalalarini boshqarishning asosiy prinsiplari esa kompaniyaning motivaviy barqarorligini ta'minlashga yordam beradi. Bularning barchasi kompaniyaning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Пул mablag'lari har bir kompaniya faoliyatining asosiy elementidir [4]. Ular ishlab chiqarish jarayonini moliyalashtirish, operatsion xarajatlarni qoplash va investitsiyalarni

amalgam oshirishda muhim rol o'ynaydi. Pul mablag'larining manbalari turli xil bo'lishi mumkin va ularning hisobga olinishi usullari ham farqlanadi: kompaniya faoliyatidan olingan daromadlar (savdo, xizmatlar, investitsiyalar) ichki manbalar sifatida hisoblanadi. Bu mablag'lar kompaniyaning o'z faoliyatidan kelib chiqadi; kompaniya o'z daromadlarini qayta investitsiya qilish orqali yangi loyihalarga yoki mavjud faoliyatni kengaytirishga sarflashi mumkin; kompaniya banklardan yoki boshqa moliya institutlaridan kredit olish orqali pul mablag'larini jalb qilishi mumkin. Kreditlar odatda foiz to'lovlari bilan birga keladi; kompaniya aksiyalarini sotish orqali investorlar tomonidan mablag'larni jalb qilishi mumkin. Bu usul kapitalni oshirishning samarali yo'lidir; davlat yoki boshqa tashkilotlardan olingan grantlar va subsidiyalar ham tashqi manba sifatida hisoblanadi. Bu mablag'lar ko'pincha ma'lum loyihalarni amalga oshirish uchun beriladi; aksiyadorlardan olingan mablag'lar kompaniyaning kapitalini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Kredit olish jarayoni har bir shaxs yoki kompaniya uchun muhim moliyaviy qadamdir [5]. Bu jarayon bir qator bosqichlarni o'z ichiga oladi va turli omillarga bog'liq ravishda amalga oshiriladi. Quyida kredit olish jarayoni, foiz stavkalari va to'lov shartlari haqida batafsil ma'lumot keltirilgan.

Kredit olish jarayoni. Kredit olish jarayoni odatda ariza berishdan boshlanadi. Shaxs yoki kompaniya bank yoki moliya institutiga murojaat qilib, kerakli hujjatlarni taqdim etishi lozim. Ariza shaklida kredit miqdori, muddat, maqsad va boshqa zaruriy ma'lumotlar ko'rsatiladi. Kredit olish uchun kerakli hujjatlar tayyorlanishi zarur. Bu hujjatlar orasida shaxsiy pasport, daromadni tasdiqlovchi hujjatlar (ish haqini ko'rsatuvchi ma'lumotnoma, soliq deklaratsiyasi), mulk hujjatlari (agar kredit garov bilan berilsa) va boshqa moliyaviy ma'lumotlar bo'lishi mumkin. Bank yoki moliya instituti ariza beruvchining kredit tarixini tekshiradi. Bu jarayon, odatda, kredit reytingini baholash orqali amalga oshiriladi. Yaxshi kredit tarixi bo'lgan shaxslar ko'proq imtiyozli shartlarda kredit olish imkoniyatiga ega bo'ladi. Hujjatlar va kredit tarixi tekshirilgandan so'ng, bank qaror qabul qiladi. Agar ariza ma'qullansa, kredit shartlari (foiz stavkasi, to'lov muddati, to'lovlar jadvali) belgilab beriladi. Kredit berish to'g'risidagi shartnoma tayyorlanadi va ariza beruvchi tomonidan imzolalanadi. Ushbu shartnomada barcha shartlar va majburiyatlar aniq ko'rsatilgan bo'ladi.

Shartnoma imzolanganidan so'ng, mablag' bank hisob raqamiga o'tkaziladi yoki naqd pul ko'rinishida beriladi.

Foiz stavkalari. Foiz stavkalari kreditning narxini belgilaydi va kredit beruvchi tomonidan belgilangan foiz miqdoridir. U quyidagi omillarga bog'liq bo'lishi mumkin: kredit turiga qarab - ipoteka krediti, avtomobil krediti yoki shaxsiy kreditlarda foiz stavkalari farq qiladi; muddati - qisqa muddatli kreditlar uchun foiz stavkalari odatda yuqoriroq bo'ladi; kredit tarixiga qarab - yaxshi kredit tarixi bo'lgan shaxslar uchun foiz stavkalari pastroq bo'ladi; bozor sharoitlari - qisqasid holat, inflyatsiya darajasi va markaziy bankning siyosati ham foiz stavkalariga ta'sir qiladi.

To'lov shartlari. Kreditning to'lov shartlari quyidagi asosiy komponentlardan iborat: to'lov muddati - bu muddat davomida kreditni to'lash zarur. To'lov muddati bir necha oy yoki yillar davom etishi mumkin; to'lov usuli - to'lovlar odatda oyma-oy amalga oshiriladi. Ular asosiy qarz va foizlardan iborat bo'ladi; oldindan to'lov - ba'zi banklar oldindan to'lov qilish imkoniyatini taqdim etadi, bu esa foizlarni kamaytirishga yordam beradi; jarima va to'lov shartlari - agar to'lovlar belgilangan muddatda amalga oshirilmasa, bank jarima to'lashni talab qilishi mumkin.

Kredit olish jarayoni, foiz stavkalari va to'lov shartlari har bir qarz oluvchi uchun muhim ahamiyatga ega. Ushbu jarayonni tushunish va rejalashtirish orqali moliyaviy majburiyatlarni samarali boshqarish mumkin. Kredit olishdan oldin barcha shartlarni diqqat bilan o'rganish va moliyaviy imkoniyatlarni baholash tavsiya etiladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, pul mablag'lari bilan hisoblashuvlar va kredit muomalalari iqtisodiy faoliyatning asosiy komponentlaridir. Ular nafaqat individual shaxslar va kompaniyalar uchun, balki butun iqtisodiyot uchun muhim ahamiyatga ega. Ushbu sohalarida amalga oshiriladigan operatsiyalar iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishga, resurslarni samarali taqsimlashga va moliyaviy barqarorlikni saqlashga yordam beradi. Shuning uchun, pul mablag'lari bilan hisoblashuvlar va kredit muomalalarining hisobi har bir iqtisodiy sub'ekt uchun diqqat markazida bo'lishi kerak. Ularning samarali boshqarilishi nafaqat moliyaviy muvaffaqiyatga, balki umumiy iqtisodiy farovonlikka ham olib keladi. Pul mablag'lari bilan hisoblashuvlar va kredit muomalalari iqtisodiy faoliyatning ajralmas

qismidir. Ular moliya tizimining samarali ishlashini ta'minlaydi va iqtisodiy o'sish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi. Ushbu sohada amalga oshiriladigan operatsiyalar, shuningdek, moliyaviy muvozanatni saqlash va resurslarni oqilona taqsimlashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. U. I. Inoyatov, S. D. Yusupova, F. R. Salimbekova “Buxgalteriya hisobi”: Kasb-hunar kollejlari uchun o‘quv qo‘llanma//“SHARQ” nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati Toshkent – 2011 290-b.
2. Abduvaxidov F.T., Qo‘ziyev I.N., Dadabayev Sh.X. “Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit” Darslik// “TDIU” nashri – 2019, 406-b.
3. Buxgalteriya hisobi: Darslik / A.A. Karimov, J.E. Kurbanbayev, S.A. Jumanazarov; - T.: “Iqtisod-Moliya”, 2019. 624 b.
4. Xolbekov R.O. Buxgalteriya hisobi nazariyasi. Darslik. - T.: Cho‘lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2011.
5. Ortikov X.A. va bosh Buxgalteriya hisobi bo‘yicha uslubiy qo‘llanmalar to‘plami. T.: “NORMA”, 2010 y.